

Conjunctuurbericht

Centraal Bureau voor de Statistiek

november 2000

- **Algemeen: beeld minder uitbundig**
- **Economische groei: 3,4% in derde kwartaal**
- **Werkloosheid: dalingstempo neemt af**

Algemeen

Een aantal van de in dit Conjunctuurbericht opgenomen indicatoren laat een wat minder uitbundig beeld zien dan in oktober. De economische groei in het derde kwartaal bedraagt 3,4% en ligt ruim 1%-punt onder het groeicijfer van de eerste helft van dit jaar. Met name de investeringsgroei valt in het derde kwartaal terug. De productie in de industrie laat in het derde kwartaal, geschoond voor seizoeninvloeden, slechts een beperkte groei zien ten opzichte van het tweede kwartaal. Het vertrouwen van de producenten in de industrie is in oktober even hoog als een maand eerder. De gezinsconsumptie blijft zich in het derde kwartaal stabiel ontwikkelen. De consument heeft in november echter minder vertrouwen in de economie dan in oktober, wat vooral is te wijten aan de lagere koopbereidheid. Het dalingstempo van de werkloosheid neemt verder af. In oktober is de inflatie opnieuw opgelopen en komt voor het eerst sinds 1992 boven drie procent. De stijging van de producentenprijzen in de industrie in september behoort tot de hoogste van de afgelopen twintig jaar.

Economische groei

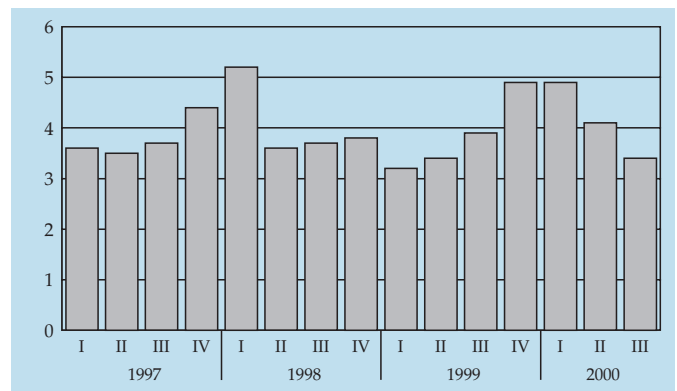
Volgens de eerste, voorlopige raming neemt het tempo van de economische groei in het derde kwartaal af. De volumeontwikkeling van het bruto binnenlands product (BBP) bedraagt 3,4% ten opzichte van een jaar eerder. Voor het tweede kwartaal kwam het groeicijfer nog uit op 4,1%. De lagere groei kan maar voor een deel worden verklaard uit het feit dat het derde kwartaal in 2000 een werkdag minder kende dan een jaar eerder. De prijsstijging van het BBP zwakt iets af, van 3,1% tot 2,9% in het derde kwartaal. In de voorgaande twee kwartalen liep deze nog sterk op, vooral onder invloed van het doorberekenen van de hogere olie- en invoerprijzen. Bij de bestedingen zijn het met name de investeringen en in mindere mate de uitvoer waarvan de volumestijgingen in het derde kwartaal lager uitvallen dan in het voorgaande kwartaal. De toename van de consumptie door huishoudens en de overheid blijft vrijwel stabiel. Aan de bedrijfstakkenkant van de economie vlakkt de groei het sterkst af bij de goederenproducenten.

Werkloosheid

Het aantal geregisteerde werklozen komt in de periode augustus-oktober uit op 181 duizend. Vergelijken met het tijdvak juli-september van dit jaar betekent dit een stijging met vijfduizend. Dit betekent echter niet dat er een einde gekomen is aan de daling van de werkloosheid. Omdat de werkloosheidscijfers gebaseerd zijn op een steekproefonderzoek, zijn deze onderhevig aan een zekere onnauwkeurigheidsmarge. Alleen uit grote veranderingen en uit veranderingen die zich herhaaldelijk voordoen kunnen conclusies over het verloop van het aantal werklozen getrokken worden. Het is dan ook beter om de werkloosheidscijfers over een wat langere termijn te bezien. Vergelijken met een jaar geleden is de werkloosheid in de periode augustus-oktober van dit jaar 30 duizend lager. De tendens duidt nog steeds op een afnemend aantal werklozen, zij het dat het dalingstempo steeds verder terugloopt. Begin 1999 lag de gemiddelde daling over de laatste twaalf maanden op zeventien duizend per maand, terwijl de daling nu uitkomt op gemiddeld twee á drieduizend per maand.

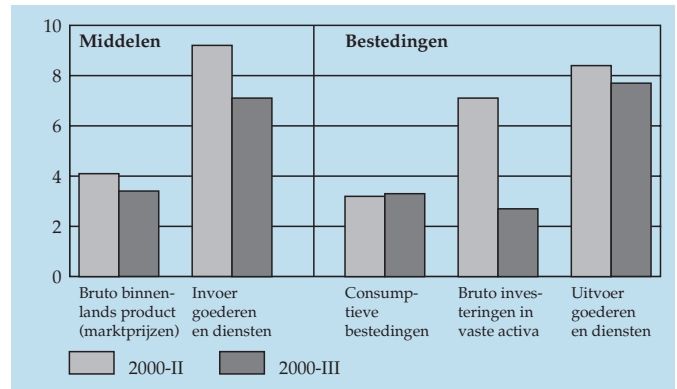
Bruto binnenlands product (volume)

Procentuele mutaties t.o.v. voorgaand jaar

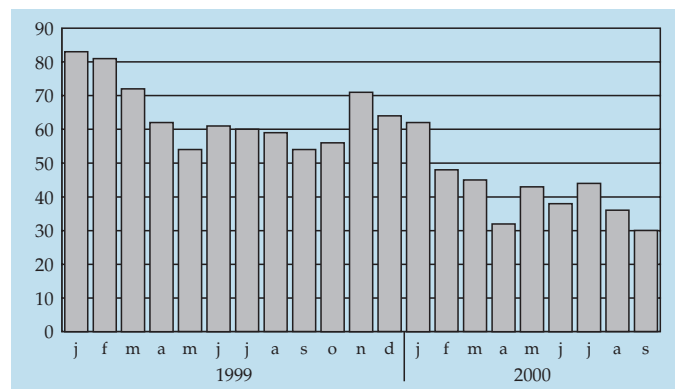
Middelen en bestedingen (volume)

Procentuele mutaties t.o.v. voorgaand jaar

Geregisteerde werkloosheid

Daling t.o.v. een jaar eerder (x 1 000)

Kerngegevens recente ontwikkelingen

Procentuele mutaties t.o.v. dezelfde periode het jaar daarvoor, tenzij anders aangegeven

	1993/97 gemidd.	1998	1999	2000							
				4e kw.	1e kw.	2e kw.	3e kw.	juli	aug.	sept.	okt.
Economische kernvariabelen (volume)											
Bruto binnenlands product	2,6	4,1	3,9	4,9	4,9	4,1	3,4	-	-	-	-
Invoer goederen en diensten	5,2	8,0	6,3	8,4	8,9	9,2	7,1	-	-	-	-
Consumptie	2,0	4,1	3,8	3,4	4,3	3,2	3,3	-	-	-	-
Overheid	1,2	3,4	2,5	2,7	2,8	2,9	2,9	-	-	-	-
Gezinnen	2,1	4,4	4,4	3,7	5,1	3,4	3,4	0,6	5,5	4,5	-
Voedings- en genotmiddelen	1,4	0,8	1,0	2,1	3,1	2,0	-0,2	-9,3	5,8	4,1	-
Duurzame consumptiegoederen	1,9	8,8	7,4	5,3	6,6	1,1	3,6	-2,0	8,6	5,4	-
Overige goederen	-	2,1	3,1	1,8	3,6	2,7	4,4	2,1	6,1	5,1	-
Diensten	-	4,0	3,5	3,6	4,4	4,5	4,0	3,5	4,4	4,2	-
Bruto investeringen in vaste activa	3,3	4,1	6,5	8,0	5,3	7,1	2,7	-	-	-	-
Bedrijven	3,5	3,4	7,0	8,8	4,4	7,0	2,5	-	-	-	-
Overheid	2,5	8,6	3,4	3,2	12,0	7,7	3,7	-	-	-	-
Uitvoer goederen en diensten	5,6	7,4	5,6	8,3	8,8	8,4	7,7	-	-	-	-
Productie (volume)											
Delfstoffenwinning	1,0	-2,4	-6,4	-14,3	0,2	-1,3	-0,7	-0,6	-8,0	-7,4	-
Industrie	3,2	3,3	3,1	7,3	5,8	5,0	2,6	1,1	4,4	4,3	-
Openbare nutsbedrijven	0,5	1,1	5,1	5,1	2,0	2,1	2,3	1,2	2,6	2,6	-
Bouwnijverheid	0,4	3,1	5,8	8,8	7,7	5,5	1,9	-	-	-	-
Prijzen											
Consumentenprijsindex	.	2,0	2,2	2,1	2,0	2,4	2,7	2,8	2,5	2,9	3,1
Productenprijzen industrie afzet	.	-2,4	0,2	6,4	10,8	12,3	12,0	11,5	11,6	12,9	-
Productenprijzen industrie verbruik	.	-5,6	1,9	13,6	20,9	19,5	18,3	17,4	18,2	19,2	-
Aardolie, North Sea Brent (in \$ per barrel)	17,93	13,43	17,99	23,89	26,68	26,76	30,59	28,74	30,36	32,68	31,42
Amerikaanse dollar (in gld)	1,75	1,98	2,07	2,12	2,23	2,36	2,44	2,35	2,44	2,53	2,58
Goud (in gld per 1 gram fijn)	21,20	19,24	18,94	20,71	21,32	21,70	22,13	21,71	21,96	22,73	22,88
Caio-lonen											
Particuliere bedrijven	2,1	3,1	2,8	3,0	3,3	3,4	3,3	3,3	3,1	3,5	-
Overheid	1,6	2,3	3,2	3,1	2,7	2,0	2,8	3,3	2,2	2,9	-
Gepremieerde en gesubsidieerde sector	1,3	2,7	3,0	2,7	3,1	3,7	4,0	4,7	4,4	2,9	-
Stemming 1) (in %)											
Orderpositie zakelijke dienstverlening	-	22,0	-7,0	-3,0	3,0	-6,0	-	-	-	-	-
Productenvertrouwen industrie	1,0	3,7	3,0	6,1	6,1	7,0	7,1	6,8	7,2	7,3	-
Consumentenvertrouwen	-1,8	17,4	14,0	20,7	25,6	27,7	24,8	24,6	25,6	24,0	23,0
Economisch klimaat	-8,5	16,2	5,2	19,5	28,7	29,1	23,9	24,7	24,2	22,8	20,9
Koopbereidheid	2,7	18,2	19,9	21,5	23,6	26,8	25,3	24,6	26,6	24,9	24,4
Arbeidsmarkt											
Aantal banen van werknemers (x 1 000)	5 730	6 177	6 373	6 428	6 500	6 602	-	-	-	-	-
Aantal vacatures (x 1 000)	58	126	164	168	201	202	-	-	-	-	-
Geregistreerde werklozen 2) (x 1 000)	436	287	221	189	217	173	176	169	176	181	-
Aantal uren uitzendkrachten	14	6	-13 4)	-15	-9	-	-	-	-	-	-
Uitgesproken faillissementen 3)	3	-8	-6	-1	-2	-1	-	28	-	-	-
Geld en krediet											
Koersindex voor aandelen, algemeen	23	26	26	25	28	22	22	20	24	22	23
Europese liquiditeitsmassa (M3)	-	-	6	7	7	7	7	8	7	7	-
Spaartegoeden	4	4	7	7	4	4	4	4	4	3	-
Verstrekt consumentief krediet	9	7	11	6	10	5	-	0	-	-	-
Rente (in %)											
Depositorente ECB	-	-	1,7	1,83	2,33	2,92	3,33	3,25	3,25	3,50	3,75
Daggeldrente	4,5	3,2	2,7	2,8	3,3	4,0	4,4	4,3	4,4	4,6	4,8
Rendement op staatsobligaties	6,1	4,5	4,4	5,1	5,4	5,3	5,4	5,4	5,4	5,4	5,3
Hypotheekrente	6,8	5,6	5,1	5,4	5,6	5,7	6,0	5,9	6,0	6,1	-

1) Saldo van positieve en negatieve antwoorden in procenten van het totaal.

2) Driemaandsgemiddelden opgenomen onder de middelste maand.

3) Bedrijven en instellingen exclusief eenmanszaken.

4) Reeksbreuk.

- = Gegevens zijn (nog) niet beschikbaar.

Internationale gegevens

Saldo positieve en negatieve antwoorden in % van het totaal

	2000			2000					
	1e kw.	2e kw.	3e kw.	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.
Productenvertrouwen									
België	3	5	2	5	5	1	1	3	-1
Duitsland	-6	-2	-1	-3	1	-1	-1	-1	-1
Frankrijk	9	13	13	13	15	13	12	13	14
Italië	8	13	14	11	16	15	12	14	14
Nederland 1)	3	4	4	5	4	4	5	4	6
Spanje	2	5	3	3	4	6	2	1	3
Verenigd Koninkrijk	-4	-9	-8	-9	-9	-7	-8	-8	-6
Zweden	9	13	12	14	10	12	14	9	11
Europese Unie	2	4	4	4	5	5	4	4	4
Consumentenvertrouwen									
België	4	9	11	11	13	9	14	10	10
Duitsland	-2	0	-2	2	-1	-2	0	-4	-6
Frankrijk	-1	1	-2	1	0	1	-2	-6	-4
Italië	-13	-13	-11	-15	-13	-11	-9	-13	-10
Nederland 1)	29	23	19	20	21	20	19	19	21
Spanje	10	9	7	8	8	9	9	4	3
Verenigd Koninkrijk	2	-2	-2	-1	-2	-2	0	-4	0
Zweden	17	17	16	16	17	15	17	16	14
Europese Unie	0	0	-1	1	0	0	1	-3	-2

1) De cijfers voor Nederland worden door de EU anders berekend en wijken daardoor iets af van de CBS-cijfers.

Bron: European Economy, supplement B.

Productie industrie: beperkte groei in derde kwartaal

Het productievolume van de industrie in september is 4,3% groter dan in september vorig jaar. In de periode juli-augustus lag de productie gemiddeld 2,7% hoger dan een jaar eerder. In het derde kwartaal heeft de industrie per saldo 3,3% meer geproduceerd dan in het derde kwartaal 1999.

Geschoond voor seizoensinvloeden ligt de productie de laatste maanden op een vrijwel gelijk niveau. In het derde kwartaal stijgt de productie met slechts 0,3% ten opzichte van het tweede kwartaal. De forse stijging in het tweede kwartaal ten opzichte van het eerste met 2,3% was met name beïnvloed door het incidenteel lage productiecijfer in januari.

Consumptie: groei stabiel

De volumegroei van de consumptieve bestedingen blijft vrijwel stabiel. Het volume van de binnenlandse bestedingen in het derde kwartaal is 3,4% groter dan in dezelfde periode vorig jaar. Na de eerste helft van 1999 ligt de groei in alle kwartalen in deze orde van grootte, met uitzondering van het eerste kwartaal dit jaar. Niet alle consumptiecategorieën dragen in gelijke mate bij aan de groei in het derde kwartaal. Aan voedings- en genotmiddelen is in deze periode zelfs een fractie minder uitgegeven dan in dezelfde periode een jaar eerder. Het volume van de uitgaven aan duurzame goederen neemt met 3,6% toe. De sterke daling die zich bij de aankoop van nieuwe personenauto's manifesteert, heeft de consumptiegroei in het tweede en derde kwartaal geremd. Het volume van de uitgaven aan de grootste categorie van de binnenlandse consumptie, die van de diensten, stijgt met 4,0%. Deze toename overtreft de volumegroei bij de bestedingen aan goederen, die in het derde kwartaal op 2,8% uitkomt.

Consumentenprijzen: inflatie loopt verder op

Tussen september en oktober van dit jaar zijn de consumentenprijzen met gemiddeld 0,3% gestegen. Forse prijsstijgingen werden in deze periode gemeten voor groenten en aardappelen (6,1%). Daarentegen daalden de prijzen voor fruit met 3,8%. Het totale pakket aan voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken werd in de periode september en oktober 0,8% duurder. De inflatie komt hiermee in oktober uit op 3,1%, begin dit jaar was dit 2,0%. In de Focus van dit Conjunctuurbericht wordt nader ingegaan op het effect van de duurdere energieproducten op de inflatie.

Gemeten volgens de Europese maatstaf komt de inflatie voor Nederland in oktober uit op 3,2%. Dit is 0,3%-punt hoger dan vorige maand. In de Eurozone neemt de inflatie echter met 0,1%-punt af naar 2,7%. Het niveau van de inflatie in de onderscheiden landen van de Eurozone laat een zeer wisselend beeld zien. In Frankrijk bedraagt de geldontwaarding in oktober 2,1%, terwijl Ierland te kampen heeft met een inflatie van 6,0%. Nederland neemt wat het niveau van de inflatie betreft binnen de Eurozone de middenpositie in.

Productenprijzen: hoger door dure aardolie

Het prijsniveau van afzetproducten van de Nederlandse industrie ligt in september dit jaar 2,2% hoger dan augustus. Een dergelijke sterke stijging in één maand is in de laatste twintig jaar niet voorgekomen. De binnenlandse afzetprijzen stegen met 1,4%; de uitgevoerde Nederlandse industrieproducten werden 2,6% duurder. Deze forse prijsstijging wordt voornamelijk veroorzaakt door de stijging van de prijzen van aardolieproducten (14%). Hiermee komt het niveau van

de afzetprijzen in september, vergeleken met dezelfde maand vorig jaar, ongeveer 13% hoger uit. Het prijsniveau van de verbruikte grondstoffen en halffabrikaten steeg in de twaalf maanden tot en met september van dit jaar met 19%. Ook hier was de belangrijkste factor de hogere invoerprijs voor ruwe aardolie.

Producentenvertrouwen: stabiel op hoog niveau

De stemming onder de producenten in de industrie is in de afgelopen maanden nauwelijks veranderd. Het producentenvertrouwen bevindt zich sinds september vorig jaar op een hoog niveau. In oktober dit jaar komt de indicator uit op 7,3; nagenoeg even hoog als in september en augustus toen het vertrouwen 7,2 bedroeg. De werkvoorraad is in oktober iets kleiner geworden dan september, maar dit is voor de tijd van het jaar gebruikelijk. De index van de orderpositie ligt in oktober een fractie lager dan in september en komt uit op 110,8 (juni 2000=100). De ondernemers beoordelen hun orderportefeuille nog steeds als gunstig. De bedrijvigheid zal in de periode november tot en met januari 2001 naar verwachting slechts licht stijgen. Een wat beperkte groeiverwachting is voor de tijd van het jaar niet ongewoon.

Consumentenvertrouwen: getemperd

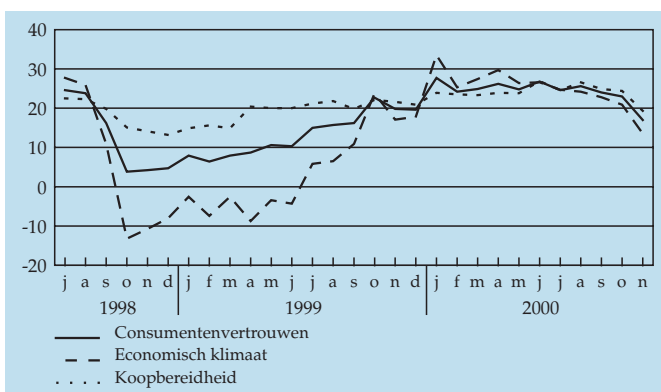
Het consumentenvertrouwen is in november gedaald in vergelijking met oktober. Het saldo van positieve en negatieve antwoorden komt in november uit op 17, zes punten lager dan in de maand ervoor. Voor een deel kan deze daling worden toegeschreven aan seizoen-effecten, maar ook als hiervoor wordt gecorrigeerd is er sprake van een afname. In de zomermaanden waren er al tekenen dat het consumentenvertrouwen terugliep, maar deze afname werd toen gemaskeerd door het seizoen-effect. Ondanks de daling blijft de consument vrij optimistisch. De koopbereidheid is in november gedaald in vergelijking met oktober. Ook na verwijdering van seizoensinvloeden is de koopbereidheid verminderd. Dit komt vooral door een negatievere mening over de eigen financiële situatie. Zowel het oordeel over de afgelopen 12 maanden als de verwachtingen voor de komende 12 maanden zijn pessimistischer. Hierbij speelt de oplopende inflatie waarschijnlijk een rol. Het oordeel over het economisch klimaat is in november eveneens negatiever dan in oktober. De consument is in deze maand echter meestal somberder dan in de rest van het jaar. Als rekening wordt gehouden met dit effect is het oordeel nagenoeg gelijk aan dat van voorgaande maanden.

Hypotheek: bijna de helft minder oversluitingen

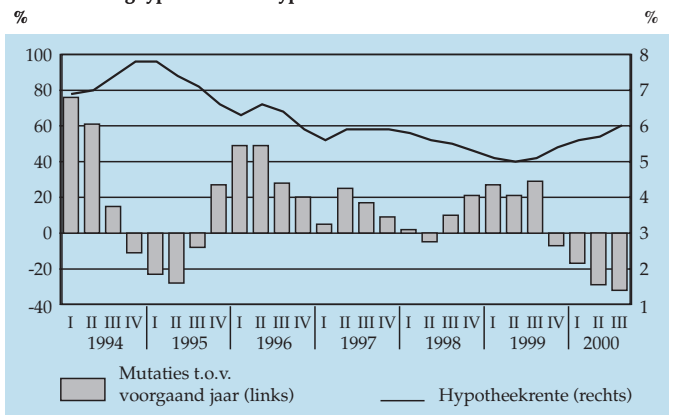
In het derde kwartaal van dit jaar zijn 125 duizend nieuwe woninghypotheken in het Kadaster ingeschreven. Dat zijn er 58 duizend minder dan in dezelfde periode van 1999, ofwel een daling van 32%. Een dergelijke daling is sinds 1992 niet meer voorgekomen. De sterke terugval van het aantal woninghypotheken wordt vooral veroorzaakt doordat minder woningeigenaren hun hypotheek hebben overgesloten. In het derde kwartaal van 2000 ligt het aantal oversluitingen 44% onder het niveau van het derde kwartaal van 1999. De laatste jaren maakten de gestegen woningprijzen en de sterk gedaalde hypotheekrente het erg aantrekkelijk om een bestaande hypotheek om te zetten in een nieuwe lening. Bij veel oversluitingen werd de overwaarde van de woning omgezet in een hogere hypotheecaire lening. De extra financiële middelen die hierdoor ter beschikking kwamen zijn zowel voor woningverbetering als voor andere doeleinden aangewend.

Consumentenvertrouwen

Saldo positieve en negatieve antwoorden in % van het totaal

Aantal woninghypotheken en hypotheekrente

FOCUS

● Effect duurdere energieproducten op inflatie

In oktober dit jaar ligt de consumentenprijsindex 3,1% hoger dan een jaar eerder. Een inflatiecijfer boven drie procent is in ons land sinds 1992 niet meer voorgekomen. Vooral de prijzen voor energieproducten (elektriciteit, gas en autobrandstoffen) liggen in oktober hoger dan een jaar eerder. Deze zijn vooral in prijs toegenomen door een forse verhoging in januari van de regulerende energiebelasting en door de stijging van de aardolieprijs in combinatie met een duurdere dollar. Een vat ruwe aardolie is tussen oktober 1999 en oktober 2000 in dollars bijna de helft duurdere geworden. Omdat in deze periode de dollar ten opzichte van de gulden met een kwart in waarde steeg, komt de prijsstijging van een vat aardolie omgerekend in guldens uit op ongeveer 80%. Gas en elektriciteit zijn ten opzichte van oktober verleden jaar 18% duurder geworden. De gasprijs voor de kleinverbruikers is per halfjaar en met drie maanden vertraging gekoppeld aan de marktprijs van gasolie. De eerst komende aanpassing van de gasprijs in januari 2001 zal gebaseerd zijn op de prijsstijging van gasolie in de periode mei-oktober 2000. Van autobrandstoffen ligt de prijs in oktober 14% hoger dan een jaar eerder. Prijsmutaties van aardolie worden bij de autobrandstoffen vrijwel gelijktijdig aan de pomp doorberekend. De lagere prijsstijging van autobrandstoffen in vergelijking met aardolie wordt veroorzaakt door het relatief kleine kostenaandeel van aardolie in de totale brandstofprijs. Zo bestaat de benzineprijs voor ongeveer tweederde deel uit accijns en BTW. De bijdrage van gas en elektriciteit aan de inflatie bedraagt in oktober 0,8%-punt en die van autobrandstoffen 0,6%-punt. Indien deze energieproducten bij de berekening van de consumentenprijsindex buiten beschouwing worden gelaten, dan komt de inflatie in ons land in oktober uit op 1,8%. De bijdrage van energie aan de inflatie is in de loop van dit jaar met 0,6%-punt gestegen. De bijdrage van overige goederen en diensten is harder opgelopen namelijk met 0,8%-punt. Hoewel de prijsstijgingen van energieproducten veel hoger zijn dan die van de overige artikelen is het uiteindelijke effect op de consumentenprijsindex minder groot geweest dan van de overige goederen en diensten. Dit wordt veroorzaakt door het geringe aandeel van energieproducten (minder dan 10%) in het totale bestedingspakket. Prijsstijgingen bij de overige goederen en diensten hebben zich in de loop van dit jaar op een breed front voorgedaan.

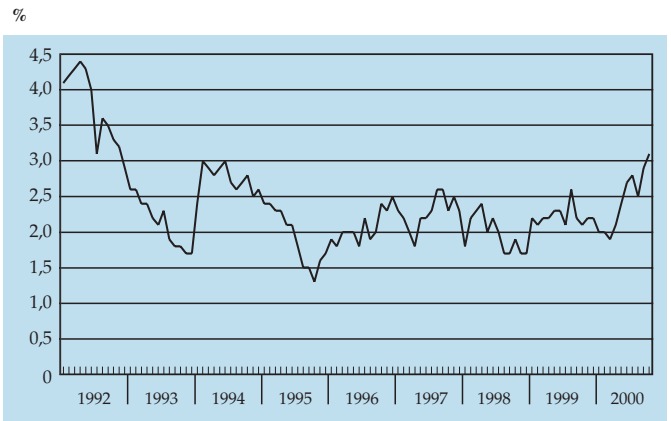
INTERNATIONAAL

● Producenten- en consumentenvertrouwen in de EU

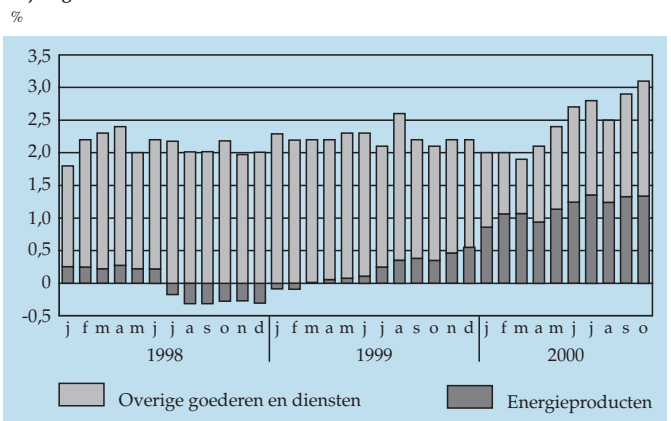
In de Europese Unie (EU) lopen de ontwikkelingen van producenten- en consumentenvertrouwen dit jaar uit elkaar. Vanaf de tweede helft van 1999 is het producentenvertrouwen in de EU sterk verbeterd. Ten opzichte van januari ligt het vertrouwen van de producenten in de industrie in oktober 2000 3%-punt hoger. Bij de ontwikkeling van het consumentenvertrouwen zien we een tegengesteld beeld. Na een stabilisatie in de eerste zeven maanden van 2000, is het consumentenvertrouwen daarna gedaald. Ten opzichte van januari bedraagt de afname in oktober 3%-punt. In Italië zijn de producenten een stuk optimistischer geworden. In vergelijking met januari is het saldo van positieve en negatieve antwoorden in oktober 8%-punt verbeterd. Ook bij onze andere belangrijke handelspartners Duitsland en Frankrijk is het vertrouwen fors gestegen. Daarentegen zijn in het Verenigd Koninkrijk (VK) de fabrikanten pessimistischer geworden. Deze tegengestelde ontwikkeling tussen Italië, Duitsland en Frankrijk aan de ene kant en het VK aan de andere, kan voor een deel verklaard worden aan de hand van de koersontwikkeling van hun valuta. Van de eerste drie landen (lidstaten van de Europese Monetaire Unie) zijn de valuta via de euro aan elkaar gekoppeld, terwijl de waarde van het Engelse pond ten opzichte van de gemeenschappelijke Europese munt dagelijks fluctueert. Het Engelse pond is ten opzichte van de euro in een jaar tijd 6% duurder geworden. Dit maakt het voor de ondernemers in het VK moeilijker hun goederen tegen concurrerende prijzen naar de landen van de Europese Monetaire Unie te exporteren.

Het consumentenvertrouwen in Duitsland en Frankrijk is dit jaar verslechterd. De economische groei in deze twee landen behoort in de eerste helft van dit jaar tot de laagste binnen de EU, wat mede veroorzaakt wordt door een relatief lage groei van de gezinsconsumptie. Het pessimistischer gevoel van de consument in Duitsland en Frankrijk geeft weinig reden te verwachten dat de gezinsconsumptie daar binnenkort fors zal toenemen. Het beeld van het tegengestelde verloop van het vertrouwen van producenten en consumenten in de EU is zelfs nog wat sterker te zien bij Nederland. De Nederlandse cijfers van het producenten- en consumentenvertrouwen worden echter door de EU anders berekend en kunnen daardoor iets afwijken van de CBS-cijfers in het Conjunctuurbericht.

Inflatie

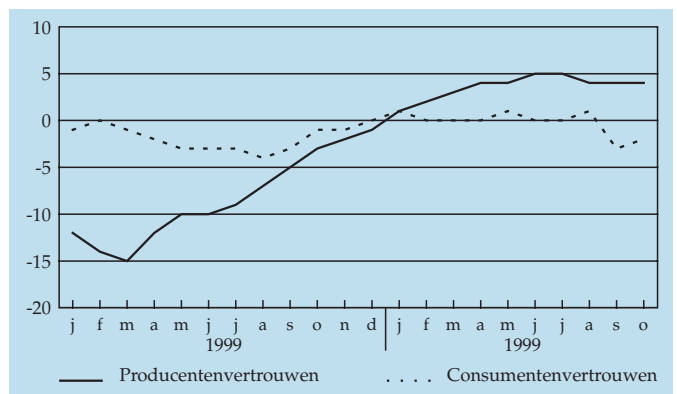

Bijdrage aan inflatie

Producenten- en consumentenvertrouwen in de EU

Saldo positieve en negatieve antwoorden in % van het totaal

Producenten- en consumentenvertrouwen, okt. 2000 minus jan. 2000

Saldo positieve en negatieve antwoorden in % van het totaal

